

«РАСЛЫЙМ»

Татарстан Республикасы

мәгариф һәм фән

министры

_____ **И.Г.Һадиуллин**

« ___ » _____ **2022 нче ел**

**Туган телдә белем бирү мәктәпләре укучылары өчен
2023 нче елда туган (татар) телдән
бердәм республика имтиханын уздыру
өчен әзерлек дәрәжәсенә куелган таләпләр
һәм эчтәлек элементларының кодификаторы**

разработан федеральным государственным автономным образовательным учреждением
высшего образования

«КАЗАНСКИЙ (ПРИВОЛЖСКИЙ) ФЕДЕРАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»

подготовлен государственным бюджетным учреждением

«РЕСПУБЛИКАНСКИЙ ЦЕНТР МОНИТОРИНГА КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ»

утвержден МИНИСТЕРСТВОМ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

Татар теленнән имтиханга эзерлек дәрәжәсенә куелган таләпләр һәм эчтәлек элементларының кодификаторы (алга таба – кодификатор) – 2023 нче елда уздырылачак бердәм республика имтиханының эчтәлеген билгеләүче документларның берсе.

Кодификаторда Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы тарафыннан тәкъдим ителгән дәреслекләргә, белем бирү программаларына кертелмәгән эзерлек дәрәжәсе таләпләре чагылыш тапмый.

Бу документ урта (тулы) мәктәп курсы кысаларында татар теле буенча имтихан материаллары төзү өчен нигез булып тора, шуңа күрә уку материалын гомумиләштерү һәм системалаштыру принципларыннан гыйбарәт.

Кодификаторда эчтәлеге киңрәк булган блоklar, калын курсив хәрәфләр белән язылып, кечерәк блоklarга бүленде. Кодификаторның әлеге позицияләренә һәрберсе укыту эчтәлегенә берләштерелгән дидактик берәмлекләрен тәшкил итә. Аларга берничә тематик берәмлек керә ала. Тикшерү биреме төзеләчәк эчтәлек элементларының коды икенче баганда күрсәтелә.

1 нче бүлек. Татар теленнән бердәм республика имтиханында тикшереләчәк эчтәлек элементларының исемлеге

Бүлек коды	Тикшерелә торган элемент коды	Тикшерелә торган материалның эчтәлеге
1		<i>Фонетика</i>
	1.1	Аваз һәм хәрәф
	1.2	Сүзгә фонетик анализ
2		<i>Лексика һәм фразеология</i>
	2.1	Сүзгә лексик мәгънәсе
	2.2	Омонимнар. Антонимнар. Синонимнар
	2.3	Фразеологик әйтелмәләр
	2.4	Кулланылышы һәм килеп чыгышы ягыннан татар әдәби теленә сүзлек составы
	2.5	Лексик анализ
3		<i>Морфемика һәм сүз ясалышы</i>
	3.1	Сүзгә мәгънәле кисәкләр (морфемалар)
	3.2	Сүзгә морфемик анализ
	3.3	Сүз ясалышының төп ысуллары
	3.4	Сүз ясалышы ягыннан анализ
4		<i>Грамматика. Морфология</i>

	4.1	Мөстәкыйль сүз төркемнәре
	4.2	Ярдәмче сүз төркемнәре
	4.3	Сүзгә морфологик анализ
5		<i>Грамматика. Синтаксис</i>
	5.1	Сүзтезмә
	5.2	Жөмлә. Жөмләнең грамматик (предикатив) нигезе. Баш кисәкләр (ия, хәбәр)
	5.3	Жөмләнең иярчен кисәкләре
	5.4	Бер составлы һәм ике составлы жөмләләр
	5.5	Жыйнак һәм жәенке жөмләләр
	5.6	Тулы һәм ким жөмләләр
	5.7	Катлауландырылган гади жөмлә
	5.8	Кушма жөмлә
	5.9	Тезмә кушма жөмлә
	5.10	Иярченле кушма жөмлә
	5.11	Туры һәм кыек сөйләм
	5.12	Сүзтезмәгә синтаксик анализ
	5.13	Гади жөмләгә синтаксик анализ
	5.14	Кушма жөмләгә синтаксик анализ
6		<i>Орфография</i>
	6.1	Орфограмма
	6.2	о-ы, ө-е хәрефләренең дәрәс язылышы
	6.3	е, ю, я хәрефләренең дәрәс язылышы
	6.4	ъ-ь билгеләрнең дәрәс язылышы
	6.5	къ-гъ, к-г авазларын дәрәс язу кагыйдәләре
	6.6	э хәрефенең дәрәс язылышы
	6.7	ия, -ие, -ль гә беткән алынма сүзләрнең дәрәс язылышы
	6.8	сүз азагындагы [п] һәм [к], [къ] авазларының дәрәс язылышы
	6.9	Сүзләрне юлдан юлга күчерү кагыйдәләре
	6.10	Ялгызлык исемнәренең дәрәс язылышы
	6.11	Саннарның дәрәс язылышы
	6.12	Кушымчаларның дәрәс язылышы
	6.13	Кисәкчәләрнең дәрәс язылышы
	6.14	Тезмә сүзләрнең дәрәс язылышы
	6.15	Парлы сүзләрнең дәрәс язылышы
	6.16	Кушма сүзләрнең дәрәс язылышы
	6.17	Орфографик принциплар

7		<i>Пунктуация</i>
	7.1	Ия белән хәбәр арасында тыныш билгесе
	7.2	Гади жөмлэдә тыныш билгеләре
	7.3	Тиңдәш кисәкләр арасында тыныш билгеләре
	7.4	Эндәш һәм кереш сүзләр, кереш жөмлэләр янында тыныш билгеләре
	7.5	Аерымланган хәлләр янында тыныш билгеләре
	7.6	Кушма жөмлэләрдә тыныш билгеләре
	7.7	Туры сөйләмдә һәм диалогта тыныш билгеләре
	7.8	Аныклагычлар янында тыныш билгеләре
	7.9	Гомумиләштерүче сүзләр янында тыныш билгеләре
	7.10	Теркәгечле тезмә кушма жөмлэдә тыныш билгеләре
	7.11	Теркәгечсез тезмә кушма жөмлэдә тыныш билгеләре
	7.12	Аналитик иярчен жөмләле кушма жөмлэдә тыныш билгеләре
	7.13	Синтетик иярчен жөмләле кушма жөмлэдә тыныш билгеләре
	7.15	Нокта кую кагыйдәләре
	7.16	Сызык кую кагыйдәләре
	7.17	Ике нокта кую кагыйдәләре
	7.18	Күпнокта кую кагыйдәләре
	7.19	Кабатлаулар янында тыныш билгеләре
8		<i>Сөйләм</i>
	8.1	Сөйләм төре буларак текст. Текстның мәгънәви һәм композицион бөтенлеге
	8.2	Текстта жөмлэләрне бәйләүче чаралар
	8.3	Стильләр һәм сөйләм төрләре
	8.4	Тема, максат, адресат һәм аралашу ситуациясенә бәйле рәвештә текстта тел чараларын сайлау
	8.5	Текстка анализ ясау
	8.6	Төрле стильдәге һәм сөйләм төрендәге текстлар төзү
9		<i>Тел нормалары</i>
	9.1	Орфоэпик нормалар
	9.2	Лексик нормалар
	9.3	Грамматик нормалар (морфологик нормалар)
	9.4	Грамматик нормалар (синтаксик нормалар)
10		<i>Татар сөйләменең матурлыгы</i>
	10.1	Татар фонетикасының тәэсирлелек чаралары
	10.2	Сүз ясалышының тәэсирлелек чаралары
	10.3	Лексика һәм фразеологиянең тәэсирлелек чаралары
	10.4	Грамматиканың тәэсирлелек чаралары
11		Төрле стильдәге һәм жанрдагы текстларны тикшерү

**2 нче бүлек. Татар теленнән бердәм республика имтиханында
тикшерелә торган эзерлек дәрәжәсенә куелган таләпләр исемлеге**

Таләп коды	Тикшерелә торган күнекмәләрнең исемлеге
1	Сүздә аваз-хәреф мөнәсәбәтен ачыкый белү
2	Сөйләмне татар әдәби теленең әйтеш (орфоэпик) нормалары ягыннан бәяли белү
3	Сөйләмне татар әдәби теленең лексик нормалары ягыннан бәяли белү
4	Сөйләмне татар әдәби теленең морфологик нормалары ягыннан бәяли белү
5	Сөйләмне татар әдәби теленең синтаксик нормалары ягыннан бәяли белү
6	Язмача белдерелгән фикерне тел материалының кулланылышы ягыннан, тәлап ителгән коммуникатив бурычларга ирешә алуга ярдәм итә алуы ягыннан бәяли белү
7	Грамматик билгеләренә нигезләнеп, сүзнең билгеле бер сүз төркеменә каравын билгели белү
8	Лексик билгеләренә нигезләнеп, сүзнең билгеле бер сүз төркеменә каравын билгели белү
9	Сүзгә фонетик анализ ясый белү
10	Фонетика, лексика, сүз ясалышы, морфология, синтаксис буенча алган белемнәрен телнең орфографик нормаларына яраклаштырып куллана белү
11	Тыныш билгеләренә куелышын аңлата белү
12	Сөйләм эшчәнлегенә барышында, татар теленең синтаксик нормаларыннан тайпылмау
13	Язма сөйләмдәгә мәгълүматны дөрес, төгәл аңый белү
14	Сөйләм стильләрен билгели белү
15	Сүз ясалышы ысулларын билгели белү
16	Сүзтезмәләргә синтаксик анализ ясый белү
17	Жөмлөгә синтаксик анализ ясый белү
18	Текстның эчтәлегенә турында кыскача төгәл мәгълүмат бирә белү
19	Башлангыч текстның эчтәлеген аңый һәм аңлатып бирә белү
20	Башлангыч текстка нигезләнеп, үз фикеренә эзлекле белдерә белү
21	Үз фикеренә эзлекле, бәйләнешле белдерә алу
22	Сөйләмдә телнең лексик байлыгыннан, төрле грамматик конструкцияләрдән урынлы куллана белү
23	Язма һәм телдән сөйләмне әдәби телнең орфографик, грамматик һәм пунктуацион нормалары нигезендә төзи белү